

דף כד

'אמר אביי: איפוך. רבא אמר: לעולם לא תיפוך... — כבר צוין במקום אחר (סוטה ה) שאביי ורבא נחלקו במקומות רבים, האם לתרץ קושיא על ידי שינוי הלשון שבמשנה או בכרייתא. כן היא שיטת אביי. או, לדעת רבא, עדיף להשאיר הלשון על תלה ולהעמיד באוקימתא מסוימת.

'והכא במעשר הבא מבי נשא עסקינן... ורבנן לטעמייהו דאמרי ממון הדיוט הוא וקני ליה בעל, הילכך שליחותא דבעל קעבדא' — הגם שאין לבעל בנכסים אלו אלא פירות, סובר אותו תנא קנין פירות כקנין הגוף דמי, ונחשב ממעשרו. (חזון איש עג, כ. ושם כתב מהלך נוסף בבאור הסוגיא 'לולא דברי הראשונים', ולפרוש זה אתיא גם למאן דאמר קנין פירות לאו קנין הגוף דמי).

'... ורבי מאיר לטעמיה דאמר מעשר ממון הקדש הוא, ולא קני ליה בעל' — מבואר כאן שאף לפי האומר 'מעשר שני ממון גבוה' יש בו תורת ירושה, שלכן זכתה בו האשה עם שאר הנכסים. ולענין מתנה, מבואר להלן (נד) שלדעה זו אי אפשר ליתנו במתנה. וע' שו"ת דובב מישרים (ח"א סוס"י לה) שצידד, מחמת שני טעמים, שאין הבכור נוטל בו פי שנים, לסובר 'ממון גבוה'.

(ע"ב) 'ואי כתב רחמנא עין הוה אמינא...' — הגרעק"א הקשה, הלא העין נחשבת אבר גלוי יותר משן, כמו שמצינו לענין פסול מומים באדם ובבהמה, שנפילת שן אינה פוסלת, לפי שאינו מום גלוי (וע' בכורות רפ"ו), ואם כן, לולא שהיה כתוב שן לא היינו למדים אותה מעין? וכתב הנצי"ב שאין לדמות כלל דיני מום ליציאת עבד, שהרי ביציאת עבד הדין הוא שגם אם לא פעל שום פעולה שניכרת בעין, ואין בה 'תבלול' או 'דק', אלא סימאה בלבד — יוצא לחירות. משא"כ לענין מומים הפוסלים את הקרבן, צריך שיהא המום ניכר וגלוי, כי רק אז הוא נחשב מאוס ופגום. (והראשונים בכורות כתבו טעמים לחלק בין הדינים).

החשק-שלמה דייק את לשונות הכתוב, על אותם שני סוגי הכאה: ניתוק האבר מהגוף, או לחילופין ביטול שימוש ללא נטילתו; 'כי יפיל את שן...' — זו עקירת השן. [ואפילו לא נעקרה לגמרי אלא נדדה ובוטלה משימושה — יש מקום לדונה כנעקרה, כנ"ל]. 'יכה את עין עבדו... ושחתה' — אף על פי שסימאו בלבד ונשארה העין במקומה. ואפשר שמכאן מקור לחלק בין הגדרת 'גלוי' ו'סתרי' בעבד ובמומין; בעבד אין ההגדרה שייכת לנוזק שנגרם, אם הוא גלוי אם לאו, אלא על האבר, שצריך שיהא אבר גלוי. לא כן בהלכות מומים, ה'גלוי' מתייחס לפגם ולמום ואינו הגדרה לאבר.

'אי מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכתו... אלמה תניא תלש בזקנו ודילדל בו עצם עבד יוצא בהם לחירות? — לחפשי ישלחנו ריבויא הוא' — הרמב"ם (עבדים ה, י) כתב שיוצא לחירות, ונימק דבריו: 'שהרי בטל מעשה השינים הקבועות באותו העצם'. (וע' בכסף משנה שם; שו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב מא, ה; אחיעזר ח"ב לד, ג; אילת השחר ואמת ליעקב).

ונראה שפרש את מהלך הסוגיא כך: שאלת הגמרא היתה, לא יצא העבד לחירות אלא בדומה לכתוב בקרא, שהכה את השן והפיל את העין, היינו את האבר שבו נעשית המלאכה, ובטלו על ידי כך ממלאכתו, ומדוע שנינו שגם בדלדל את העצם יוצא?

ותרצו, מריבוי הכתוב למדים גם כשמבטל מלאכת האבר בעקיפין, על ידי הסרת אבר אחר, הלכך גם אם לא עקר השן ממקום גידולה אלא ניתק את העצם שבו היא יושבת, וכבר אי אפשר להשתמש בשיניים, גם זה נחשב עקירת האבר וביטול מלאכתו.

[ואפשר שדייק הרמב"ם ז"ל לפרש כן מהמלה 'בהם' שהיה צ"ל 'עבד יוצא בו לחירות', שמתייחס לעצם. ואכן רש"י שפרש אחרת, גרס 'בו', אולם לפי הרמב"ם יוצא מחמת השיניים, ובכך סרה תמיתה הכס"מ על הרמב"ם מן הסוגיא].

'אלא הואיל ומדרש חכמים הוא...' — עתוס'. וע' במצוין ביוסף דעת יומא לד' — דרשות וריבויים שמתייחסים רק כלפי המפורש בפרשה ולא כלפי דברים הנלמדים ממנה בדרשה. ועע"ש על שאר נפקותות בהלכה בין דינים המפורשים לדינים הנלמדים בדרשה.

'המבעית את חברו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. כיצד תקע באזנו וחרשו — פטור' — בספר שער המלך (עבדים ה,ז) הקשה מדוע לא הוזכר בשום מקום, שזה שאמרו 'הכהו נגד עינו ואינו רואה, כנגד אזנו ואינו שומע' — אין העבד יוצא, וזה רק לענין חיוב בידי אדם, אבל אם בא לצאת ידי שמים — חייב לשלחו, כמו לענין תשלומי נזיקין? ועוד הוסיף להקשות, לשיטת האומרים שבכל מקום שחייב בידי שמים, אם תפש הנזיק — אין מוציאין ממנו, אם כן, העבד הרי מוחזק בעצמו ומדוע לא יצא לחירות?

ויש שכתב, כיון שקנס חידוש הוא, אין לך בו אלא חידושו, ועל כן אין לנו בקנס אלא מה שמצינו בו מפורש, חיוב גמור, ולא נוסף בו חיוב של 'לצאת ידי שמים'. (רש"ש).

ובדרך אחרת: חיוב קנס אינו חל בעת המעשה, אלא בעדות העדים בבית דין — אשר ירשיען אלהים [ולכן המודה בקנס קודם לכן, פטור מכל וכל, אף בידי שמים כדאיתא בירושלמי]. וכיון שכן, יש לומר שלא ייתכן חיוב לצאת ידי שמים שיהא מותנה בכך שיבואו עדים לבית דין להעיד. וכן כתב האור-שמה (נזקי ממון רפ"ד, עפ"י התוס' בכתובות לג:), שכלל הוא שאין חיוב קנס כל שגם אילו היה 'ממון' לא היה חייב אלא בידי שמים. (אילת השחר)

'שינו נדודה, והפילה — אם יכול להשתמש בהן כבר, עבד יוצא בהן לחירות, ואם לאו — אין עבד יוצא בהן לחירות...' הרי שהיתה עינו סמויה וחטטה — עבד יוצא בהן לחירות' — הקשה הרשב"א, מדוע בשן נדודה והפילה אין העבד יוצא אם לא היה יכול להשתמש בה מקודם, מאי שנא מעין סמויה שחטטה? (וע' מהרש"א רש"ש פני יהושע ומרומי שדה).

ותרצו כמה מפרשים (רבי יהונתן מלונלי; 'שיטה לא נודעה למי'. וכ"כ רבי שלמה הכהן מוילנא ב'חשק שלמה' ורבי מאיר אריק ב'של תורה'), שן נדודה במצב כזה שכבר אין בה שימוש, הרי היא כנטולה כבר, כיון שסופה ליפול [או משום שאין בשן חיות כבשאר אברים הלכך קיומה נמדד רק בשימושה וכל שאינה משמשת, כמאן דליתא דמיא. ע' אמת ליעקב], לכך אם הפילה — אינו יוצא.

[בספר אבני נזר (ח"ב רס) דן על טבילת אשה ששינה מתנדדת, האם יש לחוש בה משום חציצה. ובדיונו אם נחשבת השן כמחוברת, הוכיח שאכן כך הוא, מכח שאלת הרשב"א שהמפיל שן כזאת ייחשב כחוטט עין. (וע' עוד בנידון זה בשו"ת דובב מישרים ח"א פד; שו"ת שבט הלוי ח"ב צו). אמנם לפי תירוצי הקדמונים הנ"ל (שכנראה לא היו לפניו), יש להוכיח לאידך גיסא, שנחשבת כמי שניטלה. אלא שיש להבחין במידת החיבור והנדנדוד, שהם הלא מדברים בשן שכבר אי אפשר להשתמש בה, ושמה הרי זה ממש כאבר המדולדל. וע"ע אחיעזר ח"ג ל,ה].

יש להעיר שהראשונים ז"ל לא חילקו בין עין, שודאי פגם גדול הוא לאדם בנטילת עינו הגם שאינו רואה בה, ובין שן שאין בה כל שימוש, שסתם בני אדם אינם חפצים בה. — הסיבה לכך שלא כתבו כן, כי דין יציאה בשן ועין אינו תלוי ברעת העבד, שהרי הוא אמור גם כשהסרת האבר נעשית לטובתו, כגון שחלה באבר מסוים והיה רבו אומן ועקרו, וכמו שפסק הרמב"ם (עבדים ה, יג).

ז'תנא תונא תמות וזכרות בבהמה... יכול יבשה גפה נקטעה רגלה נחטטה עינה, תלמוד לומר'...
 — הקשו בתוספות—ישנים, מה ראייה היא, הלא שם לא היה דבר הראוי לפסול, כי עין סמויה אינה פוסלת, אבל עבד, הרי היה בו מתחילה דבר הראוי לצאת בו?
 בספר פני יהושע תירץ שהראיה היא על כך שהעין עצמה, אעפ"י שאין בה עצם, [ומשום כך אינה מנויה בחשבון רמ"ח אברים] — נחשבת היא לאבר, שהמפילה נחשב כמפיל אבר אפילו היתה סמויה. והראיה על כך מזה שבעוף נחשב הדבר ל'מחוסר אבר'.
 ויש מי שפרש (שו"ת דובב מישרים ח"א פד) שעיקר הראיה רק לומר שלא נדון עין סמויה כנטולה [וממילא לא יצא בחטיטתה, דכמאן דליתא דמיא]. אין הדבר כן, מדאמרינן שחטיטת העין פוסלת בעוף, משמע שסמיות העין לבד אינה פוסלת (וכמו שהניחו התוס' כאן ובזבחים סח, דלא כרש"י שם), ומוכח שאדם שיש בו עין שאינה רואה אינו נחשב כנטול-אבר. (וע"ע טל תורה).

*

א"ש אמר רחמנא ולא אשה' — שיטת רבנו תם, וכן פסק הרמב"ם (מעשר שני ה, יב), שאשה הפודה מעשר-שני שלה — אינה מוספת חומש.
 'והטעם מושכל, דאשה אינה ראויה לעלות למקום אשר יבחר ד' בו בכל זמן, כי היא הרה או ילדיה קטנים וצריכים לאמם, כמו חנה — לכן, שלא יקשה עליה לפדות ולצור הכסף עד שיהא יכולת בידה לעלות ולאכול במקום הנבחר את המעשר, פטרה תורה את האשה מהחומש, מה שאין כן בכל הגאולות. ונכון. ויעוין מה שכתב רבנו (הרמב"ם) בסוף הלכות תמורות בזה'. (משך חכמה — בחקותי כו, לא)
 (שם כתב הרמב"ם: 'אף על פי שכל חוקי התורה גזירות הם, כמו שביארנו בסוף הלכות מעילה, ראוי להתבונן בהן, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם — תן לו טעם...').

דף כה

'הכל מודים בלשון לענין טומאה, דגלוי הוא אצל השרץ. מאי טעמא אשר יגע בו אמר רחמנא, והאי נמי בר נגיעה הוא' — רש"י פרש, הואיל ויכול להוציא חלק מלשונו מהפה ויגע בו שרץ, נחשב כאבר שבגלוי. ולפי שיטתו נראה שאם נגעה טומאה בשיניים — אינו נטמא. (וכן כתב ב'שיטה לא נודע למי').

ואולם הרמב"ם (טומאת מת א, ג) כתב שגם מגע טומאה בשיניים מטמא. (וכן נראה לכאורה מדברי הריטב"א בד"ה מקום). ואמנם, מדברי התוס' בנדה (מג) משמע שהלימוד הוא ממשמעות לא יגע — מאבראי, ולא משום הוצאת הלשון חוץ לפה. (אגרות משה רל, ז. ושם צו, ה. ע"ש).

לחכמים לא הועיל התנאי, אך אם אמר בשעת הקנאתו לו 'על מנת שתצא בו לחירות', סוברים חכמים שהועילו דבריו ויכול לצאת בכסף זה לחירות.

א. עבד שקיבל מתנה — קנאה רבו לגמרי, גוף ופירות. אבל אשה שנתנו לה מתנה, לא קנה הבעל אלא פירות (תוס').

ב. לדברי ר"י בתוס', אפילו לרבי אלעזר שאין מועילה אמירת 'על מנת שתצא בו לחירות' לרבי מאיר, יתכן שבאשה מודה שמועיל כשהקנו לה על מנת שאין לבעלה רשות בה.

ג. רבנו תם נקט שלרב ששת אליבא דרבי מאיר, אעפ"י שאין מועיל להתנות על מנת שאין לרב רשות, אבל מועילה התנאת 'על מנת שתצא בו לחירות'. וכן פסק (עפ"י סוגיות הגמרא בכ"מ) להלכה. וכן משמע ברמב"ם (עבדים ה,ב). אלא שלר"ת הטעם הוא כי נוקטים כרבי מאיר וקרב ששת. ולהרמב"ם פירש הכסף-משנה, הלכה כחכמים ורבי אלעזר. וכן הסכימו פוסקים רבים.

(ע' בשו"ת מהרי"ק י"ד"ה ואף כ"י). ויש מחלקים בין אשה לעבד. (ער"ן; שעה"מ נדרים ז,יז).

ד. מי שנתן לעבד מתנות והתנה עמו בגופן, שיהיו לכך וכך, כגון 'על מנת שתאכל בהם ותשתה בהם' או על מנת שתעשה בהם כל מה שתרצה בלא רשות אדון — לא קנה האדון.

(רמב"ם זכיה ג,יד. וזה כדברי הפרישה (יו"ד רסז) ודלא כה"ט"ו (סק"י) שכתב שאין מועיל זאת בעבד אלא באשה. וכבר תמה עליו בשער המלך (עבדים ה,ב) מדברי הרמב"ם המפורשים. וכן הוכיח מדברי התוס').

ה. נתנו לו מעות לעבד על מנת שיצא בהם לחירות, ולא רצה הרב לקבל — לא קנה העבד המעות, שהרי לא ניתנו לו אלא על מנת שיצא בהם לחירות. (רמב"ם עבדים ה,ב).

ו. נתן הרב מתנה לעבדו — מבוואר מדברי התוס' הרא"ש והריטב"א שלא קנה העבד, ואינו דומה לאשה דקיימא לן הנותן מתנה לאשתו קנתה. (ולענין אכילת פירות ע"י הבעל ממה שנתן לה — ע' בב"ב נא).

ואם זיכה הרב לעבד על ידי אחרים — דעת הריטב"א שאין מועיל. ומדברי הרב אלחנן המובא במרדכי משמע שמועיל. (ע' בכל זה בשער המלך עבדים ה,ב; אמרי משה כה).

דף כד

מט. מה דין תוספת חומש בפדיית אשה מעשר שני, באופנים דלהלן?

א. פודה במעות של בעלה פירות של בעלה.

ב. מעות שלו ופירות שלה.

ג. מעות שלה ופירות שלו.

ד. מעות שלה ופירות שלה.

א. אשה הפודה מעשר של בעלה במעות שלו, הריהי עושה שליחותו וחיבת להוסיף חומש ככל אדם הפודה מעשרותיו.

נפלו לה פירות בירושה; לדברי רבי מאיר שמעשר ממון גבוה הוא, אין הבעל זוכה בו כשאר נכסים שנפלו לה, והרי הם פירות שלה ואינה מוסיפה חומש, כדלהלן. ולחכמים מעשר ממון הדיוט הוא וזוכה בו הבעל כדין נכסי מלוג, הלכך מוסיפה חומש שהיא כעושה שליחותו, והרי הוא כפודה פירות שלו במעות שלו.

יתכן דוקא למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי. (ע' חזון איש).

ב-ג. אשה הפודה מעשרותיה במעות של בעלה, וכן הפודה מעשרות בעלה ממעות שלה — אינה מוסיפה חומש, שאין חיוב חומש אלא כשהפירות והמעות של אדם אחד. (ולפירוש רבנו תם, לעולם אין תוספת חומש באשה הפודה מעשרותיה, ואפילו אין לה בעל — לפי שנאמר איש).

היו הדמים נכסי מלוג — לפרש"י משמע שדינם כמעות שלה. והתוס' חולקים וסוברים שדינם כשלו. ורק כשהקנה לה אחר מעות באופן שאין זכות פירות לבעלה מהן, דינם כשלה.

הקנה לה אחר מעות על מנת שאין לבעלה רשות בהן — באנו למחלוקת התנאים דלעיל, האם מועיל תנאו והרי הן מעות שלה, אם לאו.

ד. לגרסתנו, וכן גרס רש"י, במעות שלה ופירות שלה — מוסיפה חומש (וכן דעת כמה ראשונים — ערמב"ן ותור"ד). ולרבנו תם — אינה מוסיפה חומש (איש ממעשרו — ולא אשה). וכן דעת הרבה ראשונים (רמב"ם מעש"ש ה,ב; ר"ה; תור"י הוקן; רשב"א ריטב"א ומאירי. וכן פסק בעדה"ש).

נ. א. יציאת עבד כנעני בראשי אברים — כיצד? האם צריך גט שחרור?

ב. באלו סוגי חבלות, אין העבד יוצא בראשי אברים?

א. עבד או שפחה כנענים, שהוציא להם רבם שן או עין או אחד מכ"ד ראשי אברים (המפורטים להלן כה) שהם בגלוי ואינם חוזרים [למעט הכהו על ידו וצמתה וסופה לחזור] — יוצאים לחירות.

לדברי רבי אליעזר רבי עקיבא ורבי שמעון — צריכים גט שחרור ('שילוח שילוח' מאשה). ולדברי רבי טרפון ורבי מאיר — אין צריכים (לחפשי ישלחנו — חפשי מעיקרא). המכריעים לפני חכמים אומרים: נראים דברי רבי טרפון בשן ועין ודברי רבי עקיבא בשאר אברים הואיל ומדרש חכמים הם. א. רבנו תם והר"ד פירשו שגט זה אינו אלא מדרבנן [עכ"פ לדברי המכריעים], מפני החשש שמא ימצאנו בשוק ויאמר לו עבדי אתה, לפי שאין המדרש ידוע לעולם, אבל בשן ועין שהדין ידוע — לא הצריכו גט. וריב"א פירש שצריך גט מדאורייתא.

ב. אפילו למאן דאמר צריך גט שחרור, זהו דוקא לענין התר בשפחה כנענית וכד', אבל שעבוד הממון נפקע ללא גט. (עפ"י רמב"ן ועוד. וכן דקדק באמת ליעקב מל' רש"י והרמב"ם. ע"ש).

ג. הר"ף (בגטין) והרמב"ם (עבדים ה,ד ובכס"מ; חובל ומזיק ד,יא) פסקו שצריך גט שחרור, הן ביציאה בשן ועין הן בשאר ראשי אברים (ובבית דוד דקדק מהרמב"ם שפסק כמכריעין. ותמה עליו השעה"מ מדברי הרמב"ם המפורשים בהל' חובל. וע' גם באמת ליעקב).

ד. בזמן הזה שאין חכמים סמוכים, כתב הרמב"ן שלדברי הכל צריך גט שחרור, כיון שבהעמדה בדין הוא שיוצא לחירות ולא בשעת החבלה, והלא אין דנים עכשיו דיני קנסות. [יציאת שן ועין — קנס היא. וכפי שכתב גאון, מובא ברמב"ן ריש משפטים]. ואולם לענין שעבוד העבד, כיון שהוא מוחזק בעצמו, אינו חייב לעבוד לרבו. (וכן פסק בשלחן ערוך יו"ד רסז,מ. ולענין הודאת הרב — ע"ש בש"ך; קצות החשן א סק"ו; שערי ישר ז,כא).

תניא, תלש בוקנו ודילדל בו עצם — יצא לחירות (אעפ"י שאין בעקירת העצם משום ביטול מלאכת האבר, כבשן ועין. (לחפשי ישלחנו — ריבה).

הר"ף השמיט דין תלש בוקנו ודילדל בו עצם. ולפירוש הקרבן-נתנאל (כט את ר) נוקט הר"ף להלכה שלא יצא לחירות, כי סובר שיש מחלוקת בבחייתות בדבר. (זלע"ד דחוק טובא לפרש שפליג כשלא מפורש זה בגמרא'. אגרות משה חו"מ ח"ב מא,ד).

והרא"ש בפסקיו הביא דין זה. וכן כתב הרמב"ם ונימק, מפני שבטל מעשה השינים הקבועות בעצם.

ב. תנו רבנן, הכהו על עינו וכהתה, על שינו ונדדה; אם יכול להשתמש בהם עכשיו — אין עבד יוצא בהם לחירות. ואם לאו — יוצא. הרי שהיתה עינו כהויה וסימאה; שינו נדודה והפילה — אם יכול להשתמש בהם כבר, עבד יוצא בהם, ואם לאו — אינו יוצא. ואולם אם היתה עינו סמויה וחטטה — עבד יוצא בהם לחירות, שעשאו מחוסר אבר (רב ששת).
הכה נגד עינו ואינו רואה; כנגד אזנו ואינו שומע — אין עבד יוצא בהן לחירות, (ושונה מנזקי ממון שחייב אף על ידי קול ללא מגע, כי שונה אדם כיון שהוא בר דעת, הוא מבעית את עצמו).
לסיכום, כל הכאה ישירה המבטלת את האבר משימוש, או אף אם האבר לא היה שימושי מקודם, וניתקו מהגוף — יוצא העבד לחירות.

לא נתכוין; אם נתכוין לאבר, כגון שהיה הרב רופא ונתכוין לכחול לו עינו, וסמאה; לחתור לו שינו (= לנקרה ולגרר סביב מושבה) והפילה — לדברי חכמים יצא לחירות ולדברי רשב"ג לא יצא (ושחתה — עד שיתכוין לשחתה). לא נתכוין לאבר עצמו, כגון שהושיט ידו למעי שפחתו וסימא עובר שבמעיה — לדברי הכל לא יצא.

כתבו התוס' (עפ"י הסוגיא בב"ק כו:): אף בשלא נתכוין לאבר, אם לא נתכוין לטובה [כלרפאות וכד'], כגון היתה מונחת לו אבן בחיקו ולא הכיר בה מעולם ועמד ונפלה והוציאה אבר — באנו למחלוקת חכמים ורשב"ג.
ויש שאינם מחלקים אם נתכוין לטובה אם לאו, אלא כל שלא נתכוין לאבר עצמו — מחלוקת הסוגיות בדבר, ולפי הסוגיא בבבא-קמא לדברי חכמים יצא לחירות (כסף משנה בדעת הרמב"ם — עבדים ה,יא. וכתבו הראשונים הסברים נוספים בישוב סתירת הסוגיות).

היתה לו יתרת (= אצבע יתרה) וחתכה — עבד יוצא לחירות (רב חיאי בר אשי אמר רב). אמר רב הונא: והוא שנספרת על גב היד.
יתכן דוקא אצבע אחת יתרה נחשבת כאבר, אבל לא יותר מאחת. וגם לא בשאר אברים יתרים. (ע' אמת ליעקב).

דף כה

- נא. א. אלו הם עשרים וארבעה ראשי אברים שאינם מטמאים בנגעים, והעבד יוצא בהם לחירות?
ב. עבד שסרסו רבו בביצים או שנטל את לשונו, האם יוצא לחירות?
ג. מה דין הלשון והשיניים לענין מגע טומאה, טבילה, והזאה? האם הם נידונים כבית הסתרים או כמקום גלוי?
א. שנינו במסכת נגעים: עשרים וארבעה ראשי אברים שבאדם, כולם אין מטמאים משום מחיה (שמפני השיפוע אין הנגע נראה מראשו ועד רגליו כאחת): ראשי אצבעות ידים ורגלים; ראשי אוזניים; ראש החוטם; ראש הגוייה; וראשי דדים שבאשה. רבי יהודה אומר: אף שבאיש.
ושנו עליה: בכלם עבד יוצא בהם לחירות.